Tekstudgave efter originaltrykket fra 1883. Original stavemåde og sidetal er bevaret. Trykte linjeskift og orddelinger er samlet til løbende afsnit; vers og indskrifter har bevaret deres linjer. Bogens trykfejlsliste står på side 51.

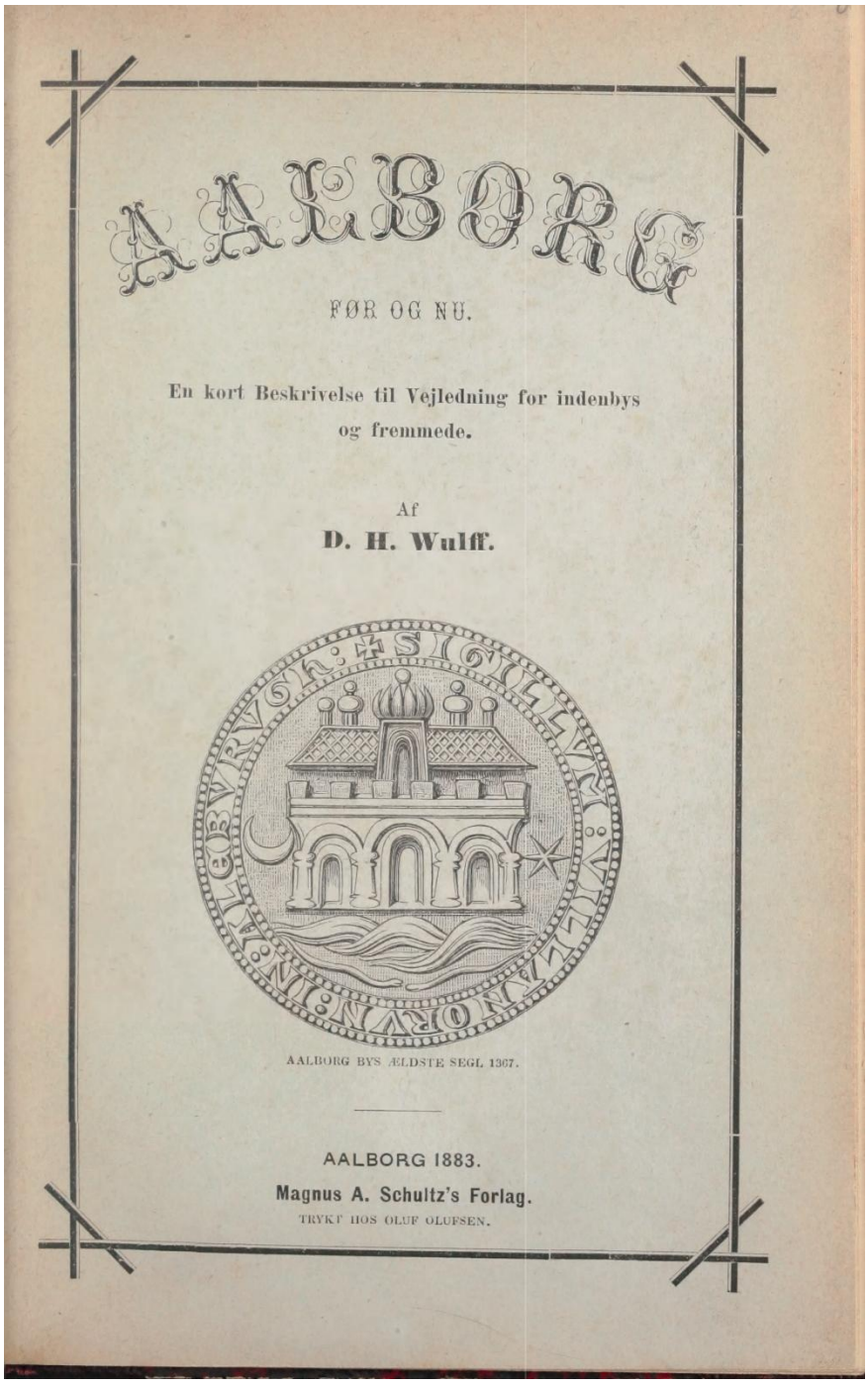

AALBORG

FØR OG NU.

En kort Beskrivelse til Vejledning for indenbys og fremmede.

Af

D. H. Wulff.

AALBORG BYS ÆLDSTE SEGL 1367.

AALBORG 1883.

Magnus A. Schultz's Forlag.

TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.

Aalborg før og nu

En kort Beskrivelse til Vejledning for indenbys og fremmede.

Af D. H. Wulff.

Aalborg 1883.
Magnus A. Schultz's Forlag.
Trykt hos Oluf Olufsen.

Side 1

I.

Fire Mile vest for Limfjordens Indløb ved Hals ligger Aalborg paa Fjordens sydlige Bred under 57° 2' 52" nordl. Brede og 2° 39' 28" vestl. Længde. Afstanden fra Kjøbenhavn er 34 Mile, fra Nibe 2¾, fra Viborg 10, fra Hobro 6½, fra Thisted 12½, fra Hjørring 6¼ (ad Jærnbanen 7⅒) og fra Sæby 6½ Mile.

Medens Byen selv er anlagt paa et noget ujævnt, om end i det hele fladt Terræn, er den omgivet af lave Mark- og Kjærstrækninger, bag hvilke der hæver sig større Bakkestrøg, mod Øst Signalbakken (169') og mod Sydøst Sohngaardsholms Bakker (164'); kun mod Sydvest ligger Bakkestrøget lige op til Byen, og her naar Skovbakken, det højeste Punkt i Omegnen, en Højde af 196'. Ogsaa paa Fjordens nordlige Bred lige bag ved Nørre-Sundby er et betydeligt Højdedrag, hvis nordligste Udløber, Skansebakken, er 164' høj.

Aalborg gjennemstrømmes af flere Vandløb, som her kaldes Aaer, nemlig [1]) Vesteraa, der kommer fra Øster-Hornum Sogn, løber forbi Herregaarden Restrup og Landsbyen Hasseris, hvor den kaldes Hasseris Aa, og oprindelig skal have haft sit Udløb i Fjorden gjennem Kjærene vest for Byen, men af Lensmand Manderup Parsbjerg (1597—1602) blev ledet ind i Gravene vest for denne mellem Vester-Ladegaard

Side 2

og Reberbansgade, hvorfra den løber under Urbansgade om bag Vestergade, under Vesterbro, bag Tiendeladen, under Jærnbanegade, hvorpaa den forbinder sig med Bleggaardsaa, der kommer fra Vester Mariendal. De forenede Aaer løbe derpaa under Navnet Vesteraa bag Svingelen, under Algade ved Muretbro, bag Gravensgade, under Bispensgade og langs Vesteraagade ned til Pladsen ved Pontonbroen, hvor den falder ud i Fjorden. — Den anden Hovedaa dannes af to Bække, hvoraf den ene udspringer ved Estrup i Øster-Hornum Sogn og løber forbi Gulbæk og Ridemans Mølle og gjennem Svendstrup, den anden kommer fra Mjels i Ferslev Sogn. De forene sig neden for Dal By, optage ved Kjærs Mølle Blegkildebæk og naa Byen ved Gammel Mølle. Medens Hovedløbet under Navn af 2) Østeraa flyder langs Skipper Klementsgade til Skomagergade, hvor den er overbygget, under Algade og langs Østeraagade, hvor den øvre Del ogsaa er overbygget indtil mellem Bispensgade og Nytorv, og derpaa falder ud i Fjorden ved Toldboden, afsættes en Arm mod Øst, ogsaa til Dels tildækket, der forgrener sig i 3) Peder Barkes Aa, som løber mellem Hjelmerstald og Peder Barkes Gyde, under Algade, derpaa mellem Lille Nygade og Braskensgade paa den ene og

Slotsgade paa den anden Side, skærer Nytorv og tidligere skaffede Gravene omkring Slotshaven et, om end ringe Tilløb, men nu løber videre bag Slotsgade og falder under Dampskibspladsen ud i Fjorden, og i [4]) Klokketøber- eller Østergravensaa, der løber bag Haverne sydost om Byen, derpaa ind under Østerbro og gjennem nogle Haver og falder ud i Nyhavn. Øst for Byen falder endelig [5]) Teglgaardsbæk

Side 3
efter et kort Løb ud i Teglgaardshavn. Over denne er i Aar bygget en ny, bredere og solid Bro.
Disse Vandløb, der til Dels skære sig dybt ned i Jordsmonnet, og over hvilke der fører flere Broer, bidrage i Forening med mange Huses gamle Bygningsmaade og de mange snævre Gyder til at give Byen sit ejendommelige Præg, der dog efterhaanden svinder mere og mere, eftersom de ældre Bygninger Tid efter anden vige Pladsen for ny.

Aalborg er en aaben By, og skjønt der nu aldeles ingen Spor findes af ældre Fæstningsværker omtales dog saadanne til forskjellige Tider ved og omkring den. Der findes saaledes i gamle Dokumenter Tegn til, at Byen 1481 og 1506 har været omgivet af Grave og 1513 af Volde. 1534 blev Byen yderligere befæstet af Skipper Klement, men dog s. A. taget ved Storm af Johan Rantzau, og næste Aar bleve Fæstningsværkerne efter kongelig Befaling nedrevne. 1631 optoges Fæstningsarbejderne igjen, idet der blev gjort Anordning om Arbejde paa Byens Befæstning, som skulde foretages af Borgeriet det næste første Aar, nemlig af hver fuld Ejendom 8 Dage, af 4 Boder i lige Maade 8 Dage, Halvparten paa deres Bekostning, som dem ejede, Halvparten paa deres, som boede deri, og at gaa i Arbejdet om Morgenen ved 5 slæt og af Arbejdet om Aftenen ved 7 slæt. I Tingsvidner af 1632 og 33 omtales Fæstningsværker vest og syd for Byen, og 1634 befaler Kristian den fjerde Bønderne i 8 Miles Omkreds endnu i 3 Aar at arbejde paa Aalborgs Befæstning, ligesom Adelen 1642 bevilgede to

Side 4
Skatter dertil. Disse Værker synes efter Levninger, der endnu vare kjendelige i Begyndelsen af dette Aarhundrede, at have strakt sig langs Vestsiden af Byen fra Fjorden over Damhaven vest om Ladegaarden, ved hvis sydvestlige Hjørne en større Skanse som Udenværk har ligget. Volden løb derfra mod Syd, derpaa langs den østlige Rand af Kirkegaarden og ned mod Vesterbro. Byens Sydside, som var dækket af Kjæret, der laa hen i Uføre, var ikke videre befæstet, hvorimod der mod Øst igjen fandtes Levninger af Skanser og Forværker til ud mod Teglgaards Bæk samt af Grave; dog have disse Værker næppe været betydelige.

II.

Aalborg er, skjønt den ikke hører til Landets ældste Byer, dog temmelig gammel. Det første Spor, man finder til Byen, har man i en lille Sølvmønt fra Hardeknuds Tid (1035—42), og maa den som Møntsted allerede den Gang have haft nogen Betydning. Siden nævnes den i Slutningen af det 11te

Aarhundrede af Adam af Bremen i hans lille Skrift om Danmarks Beliggenhed og blev snart en vigtig Handelsplads, der især kom i Berøring med Norge, hvorom man har forskjellige Vidnesbyrd. Saaledes flygtede Sigurd Slemmedegn, der udgav sig for Magnus Barfods Søn og dræbte Harald Gille 1136, fra Norge 1137 og opholdt sig om Vinteren i Aalborg. Efter at han 1139 i Norge var bleven overvunden, fangen og paa den gruligste Maade dræbt af Harald Gilles Sønner, hentede hans Venner i Danmark hans

Side 5

Lig, som de førte til Aalborg og begravede i Marie eller Frue Kirke, »som Provsten der, Kjeld Kalv, selv har bevidnet.« — 1169 om Foraaret døde i Aalborg den norske Konge Øjstens Dattersøn Oluf med Tilnavnet Ulykke, som efter at være bleven overvunden af Erling Skakke 1168, flygtede til Aalborg, hvor han om Vinteren opholdt sig og siden blev begravet. (Da den gamle Frue Kirke 1877 blev nedreven for at opbygges paa ny, søgte man forgjæves efter Levninger af disse to fyrstelige Begravelser; der viste sig end ikke det mindste Spor deraf.) — Da den norske Konge Hagen den gamle var død 1204, samledes Baglernes Anfører Erling Stenvæg, der gav sig ud for Magnus Erlingsens Søn og havde rejst sig mod den udvalgte Konge, Guttorm Sigurdson, med sine Folk i Aalborg og drog derfra til Norge, hvor han satte sig fast i den sydlige Del.
Ogsaa i den danske Historie nævnes Aalborg og det endog tidligere. Da saaledes den svenske Prinsesse Inger, der var gift med Henrik Skatelaar, blev sin Husbond utro og hemmelig forlod ham, satte han efter hende og greb hende i Aalborg 1129 og førte hende derfra med sig tilbage. — Under den tiaarige Borgerkrig i Midten af det 12te Aarhundrede flygtede den af Jyderne valgte Knud Magnussen, efter at være slaaet ved Viborg af sin Modstander Svend, der siden fik Tilnavnet Grate, til Aalborg og derfra til Norge. — 1247 blev Aalborg plyndret og afbrændt af Hertug Abel af Sønderjylland, som holdt ilde Hus i Jylland og opbrændte mange Byer til Vederlag for den Skade, Kong Erik Plovpenning tilføjede ham i Sønderjylland. — 1289 opholdt den norske Konge Erik Præstehader sig

Side 6

i 15 Dage i Aalborg. — 1340 den 25de Maj blev der i Lybek sluttet Forlig mellem Valdemar Atterdag og Hertug Valdemar i Sønderjylland, ifølge hvilket Kongen skulde ægte Hertugens Søster Helvig, og for hendes Medgift, 24000 Mark Sølv, skulde Aalborg med Vendsyssel, Himmersyssel, Thysyssel og Hanherred strax indløses og overgives Kongen, og hvis Kongen døde, før han fik indløst Ribe Slot og By, som Helvig skulde have til Livgeding, skulde hun i Stedet derfor have Aalborg m. m. — 1342 blev Aalborg Stadsret givet af Kong Valdemar. — 1368 synes Aalborg at være bleven belejret og maaske indtaget af Holstenerne. — 1372 havde Erland Kalf Aalborg Slot i Pant af de holstenske Grever; men allerede 1373 blev Aalborg By og Slot endelig indløst af Kong Valdemar. -- 1391 var Dronning Margrete i Aalborg og tilskjødede Frue Kloster Egholm Slot i Hellum Herred. — 1431 stiftede Borgmester Peder Ilfarsen Guds Legems Lav og lagdes Grunden til Helligaands Kloster af Maren Hemmingsen. — 1441 blev Henrik Tagesøn henrettet i Aalborg

efter Slaget ved St. Jørgensbjærg og Husby Hule i Kjetterup Sogn. — 1455 den 2den Februar skal Kong Hans være født i Aalborg, og han døde ligeledes her den 20de Februar 1513. Da Kongen i Slutningen af 1512 paa en Rejse omkring i Riget var kommen til Ribe, blev han her standset af en stor Vandflod, og først i Begyndelsen af næste Aar kunde han drage videre. Dog var Vandet endnu ikke ganske sunket, og da han kom til Tarm Kjær ikke langt fra Skjern Aa, var Vejen oversvømmet, og han forfejlede den, skjønt han havde Vejvisere, Hesten snublede under ham, og han styrtede af og forslog sig slemt. Iført

Side 7
tørre Klæder fortsatte han desuagtet Rejsen til Viborg og derfra, skjønt syg, til Aalborg, hvor han døde. Tilstede vare da, foruden Dronning Kristine og den udvalgte Konge Kristjern, Kansler Biskop Ove Bilde, Biskopperne Niels Stygge af Børlum, Iver Munk af Ribe og Erik Kaas af Viborg, Prins Kristjerns Hovmester Hr. Niels Eriksen Rosenkrantz og dennes Svoger Hr. Predbjørn Podebusk m. fl. Rigsraader. — 1515 bekræftede Kristjern II. under et Ophold i Aalborg Byens Privilegier og udstedte en Forordning om Fiskeriet i Limfjorden. — 1522 ihjelsloges i Aalborg Kongens Tolder og Lensmand, den bekjendte Hans Bartholomæi. — Efter at næsten hele Byen var brændt 1501, brændte den atter 1530, hvorfor Borgmester, Raad og Menighed fik Brev, at Kongen »har anset deres Lejlighed og store Armod, de have fanget, udi det deres By, Gods og Bjerring blev saa borttagen af stor Ildebrand,« hvorfor de skulde være fri i 10 Aar »for al kongelig Tynge undtagen Sisen af fremmed Drik, og for denne dog ogsaa i det første Aar, og til deres Bys Nytte til at gjenopbygge Raadhuset, Bro og Bolværk med omkring Byen beholde det Sølv, som var Monstranser, Kalk og Disk, hvilket de annammede fra Sognekirkernes Kapeller og Altre og indsatte paa Raadhuset, og som nu er forbrændt og tilhobeløben.« — I den under Navnet Grevens Fejde bekjendte Krig spillede Aalborg en betydelig Rolle. I Efteraaret 1534 sendte Grev Kristoffer Skipper Klement til Jylland for at rejse Almuen til Bedste for Kristjern II. Den 14de September kom han til Aalborg, som strax kom i hans Magt, og Slottet, som Hr. Peder Lykke havde i Forlening, faldt hurtig i hans Hænder, og det saa

Side 8
meget lettere, som det ikke engang synes at have været befæstet. Nu var det en let Sag for Klement at rejse sine Landsmænd Vendelboerne, og Opstanden blev en formelig Bondebevægelse. En Mængde Herregaarde gik ved denne Lejlighed op i Luer, saaledes Klarupgaard, Hjermislev, Sejlstrup, Vorgaard og Birkelse. Forbitret samlede imidlertid Adelen sig under Erik Banner til Asdal og Holger Rosenkrantz til Boller, men led den 16de Oktober et forfærdeligt Nederlag ved Svendstrup, en Mil syd for Aalborg, og foruden Anføreren Holger Rosenkrantz fandt her en Mængde Adelsmænd deres Død. Bønderne forfulgte deres Sejr og betegnede deres Vej med store Ødelæggelser, hvorved bl. a. Næs (nu Lindenborg), Visborggaard, Dalsgaard, Torstedlund, Nørlund og Albæk bleve afbrændte. Efter forgjæves at have angrebet Randers, hvor Adelen imidlertid havde samlet en stor Styrke, drog Skipper Klement tilbage til Aalborg, hvis Befæstning han lod istandsætte.

Dog var Byen ikke i Stand til at holde sig mod Hertug Kristians Hærfører og Adelens Hævner Johan Rantzau, som efter nogle faa Dages Belejring tog Byen med Storm Fredagen den 18de December. Borgere og Bønder havde forsvaret den kjækt, og Rantzau selv, som personlig deltog i Stormen, havde nær tilsat Livet, idet han blev nedkastet fra det øverste af Volden. Nu begyndte et gruligt Blodbad, hvori 2000 Bønder mistede Livet; kun Kvinder og Børn var det befalet at skaane, og Byen blev plyndret af Landsknægtene. Skipper Klement selv undslap fra Blodbadet i Aalborg, men blev greben af en Bonde ved Navn Esbern Nielsen, som overgav ham i Fjendens Hænder, hvorfor han belønnedes med

Side 9

en Kronen tilhørende Gaard i Storvorde fri for al kongelig Tynge i hans Levetid. Klement blev siden halshugget og stejlet og hans Hoved prydet med en Blykrone. Til Belønning for Byens Indtagelse fik Johan Rantzau, som Skik og Brug var, »en Gaard og Grund med Huse og Jord, liggende i Aalborg norden ved Graven imod Skove Port og vesten op til Skove Gade i sin Længde i Øst og Vest 90 lybske Alen og i sin Brede i Nord og Syd 70 lybske Alen, hvilken Jord og Grund tilforn har ligget til Vendelbo Stift«. Denne Gaard (Nr. 22 i Bispensgade? Skovegade er sandsynligvis nuværende Jomfru Ane Gade, og Skoveport har staaet over Broen over Vesteraa mellem Bispens- og Urbansgade) solgte Johan Rantzau 1545 til Oluf Munk. Til Minde om disse Begivenheder ere i den nyeste Tid to Gader opkaldte efter Skipper Klement og Johan Rantzau. — 1546 gav Kristian III. Byen ny Privilegier i Stedet for de gamle, som vare gaaede tabte enten ved Ildebranden 1530 eller i Klements Fejden. Det velbevarede Pergamentsbrev gjemmes paa Raadhuset med vedhængende kongeligt Segl i en forsvarlig Sølvkapsel. — 1554 den 2den September blev det bestemt, at, »efterdi Superintendenten (Biskoppen) af Vendelbo Stift haver Hus og Vaaning i Aalborg, skal han have Befaling over de gejstlige sammesteds, for at han tillige kan have en Kjøbstad, hvori han kan læse for Præster og andre unge Personer«, hvorved Aalborg By altsaa blev adskilt fra Viborg Stift og gjort til Sæde for Biskoppen over Vendelbo eller fra nu af Aalborg Stift. — 1602 og 3 rasede Pesten stærkt i Aalborg. — 1621 blev en adelig Dame, Jomfru Kristence Kruckow anklaget og dømt til

Side 10

Døde for Trolddom. — 1627 blev Aalborg under Trediveaarskrigen, efter først at være bleven plyndret af Kongens egne Tropper, den 8de Oktober besat af de kejserlige Tropper under Grev Schlick, som strax satte over Fjorden og jog de danske Tropper ind i Hals Skanse, hvor de overgav sig paa Naade og Unaade. Aalborg holdtes besat under Oberst P. Ferrare indtil Pintse 1629 og led i den Tid meget under Trykket af de fremmede Tropper. — 1644 var Aalborg besat af de svenske under Oberst Helm Wrangel. Da Fjenderne nærmede sig, gik Rygtet, at de havde besluttet at afbrænde Byen. Derfor gik Biskop Anders Andersen Ringkjøbing dem i Møde og talede for Byen, at de ville skaane den. Wrangel, der var en munter og lystig Herre, skal da have taget Biskoppens Bonnet (gejstlig Hue) og sat paa sit Hoved og igjen sat sin gallonerede Hat paa Biskoppens Hoved. Han tog den dog af og bar den i sin Haand ved Siden af Wrangel gjennem Byen. Denne Biskoppens

Sagtmodighed gjorde den Virkning paa Obersten, at han sparede mange for hans Forbøns Skyld, saa at de bleve fri for al Overlast og Plyndring, og lod sig nøje med at paalægge adskillige haarde Kontributioner og Brandskatter. Ved sin Ankomst til Aalborg i Begyndelsen af Aaret (den 16de eller 17de Januar) fandt Wrangel Limfjorden islagt, saa at han let kunde gaa over den til Nørre Sundby, hvor der stod en sammenrapset, ilde anført, slet bevæbnet og ganske uøvet Bondehær, som snart blev adsplittet og dels nedhugget, dels taget til Fange. Det var denne Wrangel, som lod den efter ham opkaldte Bro bygge over Østeraa for des lettere at kunne komme til og fra Slottet.

Side 11
Senere blev Slottet fra Fjorden af bombarderet af Borgmester Chr. v. Ginchels Spaniefarer, hvorfor Fjenden drog bort derfra. — 1657 var Aalborg igjen besat af de svenske under Admiral C. G. Wrangel, og tre Regimenter gik under Oberst Bøttiger over Fjorden og erobrede de af Bønderne atter besatte Sundby og Hals Skanser. Efter Roskildefreden forblev de svenske Tropper længe under forskjellige Paaskud i Aalborg, til Krigen atter fornyedes, og trak sig først senere tilbage. Blandt Ødelæggelserne fra den Tid omtales især Skovenes; saaledes blev ogsaa den Underskov af Eg og Hassel, der strakte sig vest og syd for Byen over Bakkerne til Hasseris, ødelagt (over denne Skov, Aalborglund, toges Syn 1625, og da kunde den fede 10 Svin i det højeste [24 Svins Olden regnedes for 1 Td. Hartkorn]). — 1663 den 11te Avgust blev Aalborg hjemsøgt af en farlig Ildebrand tæt ved Budolfi Kirke, hvis Taarn ogsaa skal være afbrændt. I Gaarden Nr. 5 paa Gammel Torv, der er opbygt af Ludvig Munk og Ellen Marsvin til Nørlund, hvis Vaabener udhuggede i Sten nu efter en senere Ildebrand ere anbragte paa Muren ind til Gaarden, boede den Gang en Kjøbmand Weidemand, som, da han saa sit Hus og Hjem af Ilden omringet og allerede i den vestre Ende antændt, tog sin Alen og Vægt og dermed gik ud paa Torvet og sagde: »Har jeg ved Vægt og Maal forurettet nogen Mand, saa fortære Ilden og mit Hus; har jeg derimod gjort Ret og Skjel, saa bevare Gud mit Hus fra Ildebranden!« Dette skete ham og, som han troede. Til denne Ildebrand sigter det Vers, som findes paa den til Muren ved Diskontobankens

Side 12
Gaard ud mod Budolfi Kirke fra den gamle Bygning overførte Stentavle:

Thusind Sexhunder Thresindstiv oc Threy
Den XI Augusti O Schræchliger Ey!
Da Offuer oc Om mig Ilden Brende
Min Gud Fordærffuelsen Dog Affuende.
Derfor Hannem Altid Bør at Være
Lof oc Wiisdom, Thach, Priisz, Krafft oc Ære.

1717 blev Jubelfesten for Reformationens Begyndelse holdt i Aalborg med større Solennitet end andensteds i Danmark uden for Kjøbenhavn. Festen varede i 8 Dage og fejredes med Prædikener

hver Dag, Taler paa Latinskolen og Gilder om Aftenen. — 1853 rasede Koleraen i Aalborg og bortrev 409 Mennesker eller henved 5 pCt. af Befolkningen. 1864 var Aalborg en Tidlang ligesom det øvrige Jylland besat af Tyskerne.

III.

Aalborg ligger i en bar og skovløs Egn. Derfor har der været god Anledning til at hjælpe paa de naturlige Forhold ved Træplantning, og denne Anledning er bleven benyttet i rigt Maal i dette Aarhundrede, saa at man nu til alle Sider kan søge Skygge i venlige, velholdte Anlæg. Det var i Aaret 1802, at Begyndelsen gjordes udenfor Vesterport. Her havde fra gammel Tid Guds Legems Lav haft sin Skydebane, hvor Medlemmerne morede sig med at skyde til Papegøjen ved Pintsetider (deraf Navnet Papegøjehaven); men Omgivelserne vare nøgne og ydede intet Ly mod Solens Straaler. Omkring den

Side 13

gamle Papegøjekilde, der ved Kronprins Frederiks Nærværelse 1802 fik Navnet Kronprinsens eller Frederikskilde (i daglig Tale blot „Kilden") begyndtes s. A. efter Tilskyndelse af General A. L. Moltke en Plantning, som trivedes godt efter Forventning. Af Taknemmelighed for Generalens utrættelige Iver for Anlægget rejstes 1818 en Mindestøtte for ham. I Anlægget er af Klubben Enigheden som det gamle Guds Legems Lavs Arvetager opført to Pavilloner, der tillige med Anlægget i den nyeste Tid er gaaet over til Kommunen, som har ladet den ene af dem indrette til Beværtningslokale. 1880 indviedes paa en Plads midt i Anlægget en Statue af den i Slaget ved Isted 1850 faldne General A. F. Schleppegrell, der i lang Tid havde ligget i Garnison i Aalborg. En Musiktribune er opført 1882.

1802 havde man ogsaa tænkt paa at beplante Møllebakken, nu Skovbakken eller Frederiksminde til Erindring om Kongens Besøg her 1834, den Gang en nøgen Grusbakke; men det kom da ikke synderlig videre end til Indgrøftningen; i det mindste fandt man der kun enkelte vantrevne Birkebuske, da man i Vinteren 1821—22 lagde Planen til paa ny at forsøge Beplantningen, og paa Stiftamtmand, Gehejmeraad F. v. Moltkes Fødselsdag den 18de Januar 1822, da Vejret var usædvanlig mildt, plantedes det første Træ, som voxede og siden i lang Tid prydede Anlægget. Det er især Apotheker G. S. Kayerød, hvis utrættelige Iver og Uegennyttighed det skyldes, at Arbejdet vandt saa god Fremgang, at en rig Plantevæxt nu pryder den før saa øde Bakke, hvorfra man har en vid og herlig Udsigt baade langt ind i Vendsyssel og over Byen og en stor Del af Fjorden.

Side 14

Derfor oprejstes til Ære for ham 1862 ved Opgangen til Anlægget et Mindesmærke, bestaaende af en Fontæne af Sink med symbolske Figurer, ligesom nu ogsaa en af de ny Gader er bleven opkaldt efter ham. Paa Toppen af Skovbakken opførtes 1869 en Pavillon af det broderlige Skydeselskab.

Ogsaa øst for Byen begyndte man 1827 eller 28 Beplantningen af Karolinelund eller det militære Anlæg (i daglig Tale blot „Anlægget") efter Tilskyndelse af Major D. V. Hegermann. Siden har Anlægets Vedligeholdelse og Forskjønnelse fundet væsentlig Støtte hos Oberst L. N. de Bretteville og forhenværende Apotheker C. L. Lange, hvilken sidste ogsaa testamenterede en Kapital til

Opførelsen af en Pavillon, som er bleven opført i Efteraaret 1882. Disse to Mænds Fortjenester har man hædret ved at opkalde to af de ny Gader ved Østerport efter dem.
Endnu et Anlæg har Aalborg i lidt større Afstand sydost for Byen i Karolinekilde eller Blegkilde tæt ved Vandværket. Plantningen begyndtes her af Major D. Voss; men det er især Kjøbmand S. A. Jacobsen, hvem Hovedfortjenesten af Anlægets Udvidelse og Forskjønnelse tilkommer, medens man ogsaa med Taknemmelighed maa paaskjønne, at Vinhandler J. P. Schünemann og Kjøbmand N. S. Mørck have skjænket Legater til dets Vedligeholdelse.
Forbindelsen med Vendsyssel finder Sted ad Pontonbroen til Nørre Sundby eller den faste Bro for Jærnbanen. Tidligere skete Overfarten kun ved Færger. Skjønt Færgefarten vel maa have været i Gang tidligere, findes den dog først omtalt i historiske

Side 15
Dokumenter den 18de Maj 1589, da der blev udstedt Bevilling for Borgmestere og Raad paa at holde 4 Færger mellem Aalborg og Nørre Sundby. Den Gang lagde Færgerne kun til ved Østeraa; men ved Benaadningsbrev af 11te April 1661 for Indbyggerne ved Vesteraa blev det tilladt, at Færgerne maatte lande i Vesteraa og Østeraa, eftersom Strømmen og Vinden faldt bekvemmeligst, hvorimod de paa egen Bekostning skulde bygge og vedligeholde en god Færgebro ved Vesteraa. Dette forandredes den 23de Juli 1664 derhen, at af de 12 Færger skulde de 6 anløbe Østeraa, de 6 Vesteraa; senere blev Vesteraa alene Anløbssted. 1717 tilskjødedes Færgeløbet og dets Privilegier Borgmester og Kancelliraad Chr. Gjørup, som 1718 skjænkede 1000 Rdr. til Aalborg Fattigvæsen, hvorfor han pantsatte Færgerettigheden. Ved Skjøde af 14de Marts 1753 blev Færgeløbet Fattigvæsenets Ejendom og var bortfæstet indtil 1798, da det blev solgt i Parter for 6,296 Rdr. Da Pontonbroen skulde anlægges, blev Færgerettigheden afkjøbt »Færgelavet« og Monopolet for Færgefarten ophævet den 14de Oktober 1865.
Pontonbroen, der ved sin foreløbige Indvielse af Kongefamilien den 19de September 1865 fik Navnet Kristian den niendes Bro, aabnedes for den almindelige Færdsel den 9de Oktober s. A. Arbejdet var allerede paabegyndt 1863, men standsedes af Krigen næste Aar. Broen er 922½ Al. lang, hvoraf 85 og 71 paa de faste Pælebroer paa Aalborg- og Sundbysiden, 730½ Al. paa selve Broen, 36 Al. paa 2 Klapper, bevægelige om horisontale Axer, og 22½ Fod bred, deraf Kjørebanen 14½ Fod; den har 15 Broled, hvert i Reglen baaret af 3 Pontoner, og en

Side 16
Svingbro af Smedejærn, der danner Hovedpassagen for Skibe gjennem Broen. Pontonbroen kostede i alt, heri Færgevæsenets Indløsning, 60,000 Kr., iberegnet, ca. 460,000 Kr.
Den faste Bro, som ligger lidt længere imod Vest, hviler paa 7 Piller, nemlig en Landpille ved hver Bred, 4 Bærepiller ude paa Dybet og en Pille til Svingbroen, omtrent midt i Dybet. Længden er omtrent 600 Alen. Overbygningen bestaar paa hver Side af et massivt, 16 Fod højt Jærngitter, der er forbundet for oven; Midtpartiet kan aabnes og giver paa begge Sider af Svingbropillen Plads for et Sejlskib af 67 Fods Bredde. Broen, hvis Anlæg, især Opførelsen af Pillerne i Vandet, frembød de

største Vanskeligheder, er udført af det franske Selskab Compagnie de Fives Lille og blev højtidelig aabnet i Kongefamiliens Nærværelse den 8de Juli 1879, efter at Arbejdet havde staaet paa i henved 6 Aar og kostet flere Arbejdere Livet.
Jærnbanen fra Aalborg mod Syd aabnedes den 18de September 1869 og mod Nord den 18de Oktober 1871. Banegaarden, opført 1869, ligger uden for Vesterport.

Aalborg Bys Vaaben har i Tidens Løb undergaaet mange Forandringer. Det ældste kjendte Segl med Vaabenet i findes under et Skjøde af 1367 paa en Gaard øst for Ladebroen (nu Worms) og viser os et stort rundbuet Hus med en større Port i Midten og en mindre paa hver Side; derover et lavere Stokværk med et højere Parti i Midten, paa hvilket er anbragt, som det synes, en Krone. Paa Siderne Halvmaanen

Side 17
og Stjærnen som paa de ældre Segl for vore Kjøbstæder; neden under tre Bølger og to krumme Linier, der maaske skulle betegne Aal, altsaa en Hentydning til Byens Navn. Omskriften er: Sigillum villanorun in Aleburgh o. Aalborg Kjøbstadborgeres Segl (se Titelvignetten). Gjennem forskjellige Forvanskninger er man kommen til det nuværende Raadstuesegl, hvis Form ogsaa findes paa nordre Side af Raadhuset fra 1759, der fremviser tre fritstaaende, lige Taarne, et større i Midten med en staaende Løve i Porten og et mindre paa hver Side, og der under tre Aal, hvilket Vaaben man har villet forklare saaledes: De tre Taarne betyde Budolfi og Frue Kirkers og Skolens*) Taarne, Løven forestiller Limfjorden, som Byen ligger hos, og de tre Aal betyde de tre Aaer, som løbe igjennem Byen.
Ogsaa Byens Navn har været skrevet paa mange forskjellige Maader. Paa to Mønter fra Hardeknuds Tid, omtrent 1040, skrives det Alabur og Alebu og i Knud den helliges Gildes Segl Alebur, hvor Endelsen Bur er vort „By“. Først senere er Navnet da ifølge en anlagt Befæstning forandret til Alaborg. Paa en Mønt fra Svend Grathes Tid, omtrent 1140, findes den latinske Form Alaburga; andre latinske Former ere Albvrgum og Alburgia (hos Saxo). Paa Stadsseglet fra 1367 er Formen Aleburugh og paa Marie-Kloster Konvents Segl 1391 Aleburg. I det 15de og 16de Aarhundrede træffe vi Olborg, Olleborg, Aalborg, men ved Siden deraf ogsaa Albore,

*) ɔ: Kathedralskolens, som tidligere havde sit Lokale i Helligaands Kloster (Hospitalet), hvor der fandtes et Taarn indtil 1809.

Side 18
Alborg og Ålborg. Den islandske Form for Navnet er Álaborg, der staar i Forbindelse med Navnet Álasund, som betegnede den Del af Limfjorden, som fra Hals strækker sig til Øen Egholm. Om nu Roden til dette sidste Navn er Áll, en Flodseng eller Strømleje, hvorefter Benævnelsen for denne Del af Fjorden er dannet, fordi den, i Modsætning til Fjorden vest for Egholm, der deler sig i flere Løb og danner enkelte Bredninger, samler sig i et enkelt, smalt og bugtet Strømleje, eller det kommer

af Áll i Betydningen af Aal, er uvist, skjønt imod det sidste kan indvendes, at det tidligere vigtige Fiskeri især gik ud paa Fangsten af Sild, i Sammenligning med hvilken Aalen var sjælden. Sandsynligst turde det derfor være, at Navnet paa Sundet er det ældste og oprindeligste, og at den derved anlagte By er bleven opkaldt derefter Álabur eller Álaborg o: Byen eller Borgen ved Álasund.

IV.
Torve, Gader og Broer.

Aalborg har to Torve, Gammeltorv i Budolfi Sogn og Nytorv i Frue Sogn, anlagt 1604. Ved Østeraas Overbygning ere nu disse to Torve forbundne med hinanden.

Mange af Aalborgs Gader ere meget snævre og krumme og kaldes Gyder, og mange bære ejendommelige Navne, mest efter ældre Personligheder i Byen.

Adelgade og Algade have her udviklet sig saaledes, at de betegne to forskjellige Gadestrækninger, skjønt de oprindelig ere et og samme Navn, som

Side 19

kommer igjen i flere andre Byer og egentlig betyder Hovedgade, ligesom Adelvej tidligere var Navnet paa Hovedlandevejen, som strakte sig langs gjennem hele Landet.

Bispensgade har sit Navn fra den Tid, da Bisperne havde deres Bolig der. I den katholske Tid hørte Aalborg nemlig til Viborg Stift, hvis Biskopper da ejede en Gaard i Aalborg, hvor de tog ind, naar de besøgte Byen, den Gaard, siges der, hvor nu Hotel Dania er. Ogsaa de første protestantiske Biskopper boede her, indtil den nuværende Bispegaard blev kjøbt af Kristian den femte 1684 og givet til dette Brug.

Brandstrupgade er Navnet paa Skolegadens østlige Forlængelse fra Skomagergade af og findes allerede brugt 1470, da den stødte op mod Aalborg gamle Slot, som laa omtrent midt i den nuværende Rantzausgade.

Braskens Gade hedder saaledes efter Niels Braske, som 1550 var Bygmester eller Skatmester i Frue Sogn.

Brødregyde har tillige med Graabrødetorv Navn efter det gamle Graabrødre Kloster, der omtrent laa paa det Sted, hvor. nu Vinhandler Weiles Gaard staar, og som blev ophævet 1530, hvorefter det gik over i privat Eje.

Engelsjordet kaldtes en Byen tilhørende Plads ved den gamle Østerport, der stod, hvor Østergravensaa løber under Gaden, og derefter hed Gaden fra Enden af Nørregade til Søndergade Engelsborggaden et Navn, der nu er i Færd med at forsvinde.

Frisenborg, den Plads, hvorpaa nu Chr. Simonis Ejendomme ligge, er bleven kaldet saaledes efter en

Side 20

Borger ved Navn Christen Pedersen Friis, som 1736 indgav Andragende til Borgmestere og Raad om at maatte lade indpæle, opfylde og bebygge en Plads paa Aalborg Bys Ejendom øst for Slottet

og nord for den Plads, Ridebanen kaldet, som laa øde og strakte sig ud i Fjorden, imod at give 1 Rdl. aarlig Jordskyld til Byen. Manden blev med sit Andragende henvist til Kongen, som gav Tilladelsen den 19de Oktober 1736.

Gabelsgade, der er anlagt fra Slotsgade til Fjordgade tværs gjennem en Have, som oprindelig var Slottets Ridebane, har sit Navn efter den saakaldte Gabels Gaard, som blev opført 1772 af Gehejmeraad C. C. v. Gabel, med hvem denne berømte Familie uddøde paa Mandssiden 1800.

Gravensgade antyder ved sit Navn, at den oprindelig hørte til Byens Befæstning og udgjorde den vestre Fæstningsgrav om Byen, hvorhen Hasseris- eller Vesteraa indlededes af Lensmand Manderup

Parsbjerg. Navnet er gammelt, og allerede tidlig hed det: »Han bor paa Graven«, med et ejendommeligt Tonehold Gråven o: Gravene i Stedet for det stødtonede Gråven (i Enkelttal).

Grotumsgade er opkaldt efter Borgmester Henrik Himmerig Grotum, der antog dette sidste Navn efter sin Moders Stiffader, Kjøbmand Henrik Grotum, som nedstammede fra en fornem patricisk Familie i Hamborg. Han var en Søstersøn af Legatstifterinden Maren Grotum, der var gift anden Gang med Stiftamtmand i Aalborg G. v. Pentz, og skjænkede 1743 en Gaard paa Algade til en dansk Skole, den saakaldte Grotums Skole, som endnu tilhører Byen.

Hjelmerstald er et underligt Navn, som siges

Side 21

at være en forvansket Form af Helmissestald, idet Staldbygningerne til det gamle Aalborg Slot skulle have staaet her, hvilket Sagn skal være bleven bestyrket ved, at man i Grunden under Husene har fundet store Masser af Hestegødning.

Jens Bangs Gyde hedder saaledes efter den bekjendte Jens Bang, som 1623—24 byggede sit »Stenhus« ved Østeraa og 1637 Stiftelsen for fattige ved Vesterport.

Jomfru Ane Gade, nævnt allerede 1592, skal have Navn efter en adelig Dame Jomfru Ane Axelsdatter Kruckow, Søster til den for Trolddom 1621 henrettede Kristence Kr. Begge Søstrene have stiftet et Legat til Fordel for Disciple i Aalborg Kathedralskole. Ved nordre Ende af Gaden ud til Fjorden var der tidligere en privat Losse- og Ladeplads for de to Gaarde paa begge Sider af Gaden; men 1782 indgik 7 Beboere i Gaden en Konvention om i Fællesskab at benytte den, mod at de alle skulde deltage i at opsætte et nyt Bolværk med Port for for at forhindre uvedkommende i at benytte den. Senere er det blevet en offentlig Plads og udgjør nu en Del af Mørups Plads.

Karen og Maren Poppes Gyder have bevaret Navnet paa en i sin Tid i Aalborg blomstrende Slægt Pop eller Poppe, af hvilken den bekjendteste var Borgmester Povl Pop, en rig Mand, som 1581 skjænkede Prædikestolen i Frue Kirke, hvorfor han fik fri Begravelsesplads i Kirken. Han ejede foruden »Kong Hans's Gaard« ogsaa Gaarden paa Hjørnet af Brødregyde og Torvegade, over hvis udskaarne Dør findes hans Bomærke med en længere Indskrift.

Kattesundet er et Navn, som har voldet flere

Side 22
Forskere Bryderier at forklare; thi ogsaa i Kjøbenhavn og flere andre Byer er der et Kattesund. O. Nielsen forklarer i sin »Kjøbenhavn i Middelalderen« S. 52 Navnet af, at man har kastet Aadsler af Katte og andre Dyr i den side, tidlig opfyldte Grund; men S. 309 mener han, at det maaske snarere kommer af »Kat, en Grund eller udybt Sted i Havet«, og S. 325 tilføjer han: »Kattesund kan godt være Navnet paa en aaben, men grundet Strand, som f. Ex. i Aalborg, hvor det er en Del af selve Limfjorden, der hedder saaledes« (?) Foruden Kattesund findes her ogsaa Kattevad (tidligere ogsaa ofte skrevet Kakvad), hvis Beliggenhed vel nok oprindelig kunde tyde hen paa en sid Jordbund. Mærkelig nok haves her ogsaa en Hundeklemme.

Klokkestøbergyde er opkaldt efter en Rasmus Klokkestøber, der nævnes i et Skjøde af 1557 og i Frue Kirkes Regnskaber af 1568, og kaldes i Tingbogen for 1625 Rasmus Klokkestøbers Gyde.

Kongensgades vestlige Side blev allerede ved 1650 bortsolgt fra Slottets Grund, og da dette var Kongens Ejendom, kommer Navnet vel deraf.

Kortesgyde er opkaldt efter Kort Andersen, Byfoged 1593—1622.

Maren Turis Gade er opkaldt efter Maren Turisdatter, der var gift med Borgmester Christen Michelsen og siges at have været af de adelige Bjelker i Sverrig og i Slægt med Kong Gustav Eriksen Vasa. (Hendes Søn Borgmester Frederik Christensen var Bedstefader til Frederik Turesen, som var Stadshauptmand i Kjøbenhavn under Belejringen 1658—59 og havde vigtig Del i Enevoldsmagtens Indførelse 1660; han har stiftet Legater

Side 23
saavel til Aalborg Bys fattige som til Kathedralskolens Disciple; hans Portræt hænger paa Raadhuset). Hun blev 1582 af en berygtet Troldkvinde angivet for Deltagelse i Trolddom og derfor i nogen Tid holdt fængslet paa Aalborg Slot. En Maren Turis nævnes ogsaa i et Æresbrev 1531 tillige med sin Broder Anders Turesøn, der 1527 nævnes som Skaffer i Papegøjegildet.

Peder Barkes Gyde har sit Navn efter en Peder Barchi, som nævnes i Skjøder 1558 og 1563 og i Frue Kirkes Regnskaber 1569.
Peder Pedersens Gyde, der ogsaa tidligere kaldtes »den gloende Ovn«, er opkaldt efter Kjøbmand Peder Pedersen ved Vesteraa, som ejede Gaarden nord for Gyden, og hvis Lig 1705 blev nedsat i Frue Kirke, hvorfor han gav til Kirken 6 Rdr. og for Klokkernes Ringning 2 Rdr. samt et Par Alterlys til 36 Skilling.
Skottergaarden (i Viborg findes et Skottenborg) siges at være kaldt saaledes efter Kristjern den andens skotske Garde. I et Brev af 1561 nævnes en Marie Skotterkone, som blev dømt for Trolddom.

Tiendeladen har sit Navn af den Lade, hvori St. Peders Kirke, som laa uden for den gamle Vesterport eller murede Port, indsamlede sin Tiende af Hasseris Landsogn. Da denne Lade var meget brøstfældig og til ingen Nytte mere, blev den solgt 1661 for 150 Sldr.

Urbansgade hedder saaledes efter Feldbereder Urban Jakobsen, hvis Søn Jakob Urbansen var Borgmester i Aalborg 1675—82, og hvis Datter Maren var gift med Rektor C. Mortensen; han ejede den Gaard, hvori nu Bryggeriet Urban er, og var ved Kontrakt af 1650 forpligtet til at vedligeholde
Side 24

Broen over Vesteraa for Enden af Bispensgade, der efter ham kaldtes Urbansbro.—Dog ejede ogsaa en Feldbereder Urban Steffensen 1625 en Gaard vesten i Byen ved Porten.

Sluttelig skal nævnes Navnene paa nogle Gader, som anføres i gamle Dokumenter, men hvis Beliggenhed ikke mere kjendes: Christen Enevoldsens Gyde, Helliggejstgade (maaske det samme som Klosterjordet), Hyberts Gade, Jens Jochumsens Gyde, Jens Kottis Gyde, Jens Salmagers Gyde, Margrete Aalborgs Gyde, Peder Als Gyde, Skaggergyde•, maaske nuværende Torvegade, Skove- eller Skovsgade (rimeligvis det samme som senere Jomfru Ane Gade), Skidengyden og Østergade (nu Nørregade).
Over Aaerne i Byen fører en Del Broer, som have særegne Navne, der dog nu mere og mere gaa af Brug. Af disse kunne mærkes:
Muret Bro over Vesteraa paa Algade. Over denne var tidligere en Port, som i gamle Dage var Byens Vesterport, da Vesteraa gjorde Grænsen for Budolfi Sogn og Byen; 1604 blev den først muret op og derefter kaldt Muret Port. Her var før et gammelt Arresthus for Byens Rakkere, »Pumpen«, som blev afskaffet 1756. Overbygningen over Broen blev nedbrudt i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, da Porten var for lav til, at et Læs Lyng eller en Karet kunde kjøre der igjennem; heri fandtes nogle Instrumenter til at pine Troldkvinder med. Ved den murede Port nævnes 1728 »en Pille, som Svingeltrappen er udi«; deraf Navnet paa den tilstødende Gade Svingelen.

Side 25
Mestermandsbro over Vesteraa for Enden af Skolegade.
Ladebro over Østeraa paa Algade ved Skomagergades nordlige Ende.
Roldbro over Østeraa lige for Roldgyde over til Skipper Klements Gade.
Vandbro over Peder Barkes Aa, som gjør Skjel mellem Algade og Bredegade.
Maren Brandts Bro, over Østeraa mellem Nytorv og Bispensgade, udgjør nu en Del af Overbygningen over Aaen. Den er kaldt saaledes efter Maren Brandt, Datter af Raadmand Johan Brandt, der ejede Gaarden paa det nordre Hjørne af Bispensgade og Østeraagade og døde 1641.
Wrangels Bro. Kristian den fjerde bevilgede 1642 Raadmand Hans Sørensen og Rasmus Jensen Holst, der blev Raadmand 1646, og deres Naboer, at de paa egen Bekostning maatte lade henlægge en Bro over Østeraa ved Færgebroen lige for den Gade, som kommer fra Vesteraa ved »Byens

Hoved«,' dog saa, at det skulde være en Vindelbro, paa det at Baade og Skuder kunde indlægges i Aaen. Denne første Bro paa dette Sted maa enten ikke være bleven bygget, før Fjenderne to Aar senere besatte Byen, eller ogsaa være bleven afbrudt af disse; thi, som ovenfor meldt, lod den svenske Oberst Helm Wrangel her 1644 bygge en Bro, som siden har baaret hans Navn; denne Bro var en smal Gangbro med Vindelbro i Midten og stod i Begyndelsen af dette Aarhundrede endnu vistnok uforandret i fuld og brugbar Stand. Senere blev den erstattet af en Kjørebro, som 1881 blev ombygget.
Hestebroen kaldtes tidligere den Bro over Østeraa,

Side 26
der forbinder Torvegade med Gammel Torv. Da Frederik den anden 1564 paa Grund af Krigen med Sverrig manglede Penge, benyttede han det almindelige Middel at slaa en ringere Mønt, Klipping kaldet, og befalede Folk at modtage den for god Mønt til fuld Værdi. Folket trykkede sig; men Befalingen gjentoges med forøget Kraft. Da fandt de Aalborgmænd paa vel at følge Kongens Bud, men tillige at forhøje Prisen paa deres Varer til det dobbelte. Dog, Sagen kom Kongen for Øre, og nu udgik den Befaling til Magistraten, at den skulde lade opslaa en Galge paa Torvet næst norden op til Hestebroen og deri hænge hver den, der undslog sig for at tage Klippinge til fuld Værdi eller omgik Befalingen ved Underfundighed. — Den kaldes ogsaa undertiden Skakbroen.
Skovebro med Skoveport over Vesteraa mellem Bispensgade og Urbansgade er forhen omtalt. 1573 nævnes den gamle Skolebro sønden op til Byens Grave.

I tidligere Tid betaltes en Afgift (Konsumption) af alle de Varer, der førtes ind i Byen. Derfor var der ved alle Indgange til denne Porte, hvor Afgiften erlagdes, nemlig Urbansport, Muret Port, senere Vesterport, Østerport og desuden søndre Toldbod ved Gugvejen. Denne Afgift, der var meget generende for den fri Adgang til Byen og som foranledigede stærkt Smugleri, bortfaldt ved Midten af dette Aarhundrede.

Side 27

V.
Offentlige Bygninger og Indretninger.

Budolfi Kirke, opkaldt efter en engelsk Helgen, er nu Stiftets Hovedkirke og Sognekirke for Budolfi Sogn i Aalborg, der skilles fra Frue Sogn ved Østeraa, og for Landsognet, som bestaar af Hasseris og Sofiendal Byer. Den nævnes i Slutningen af det 14de Aarhundrede og var i den katholske Tid Annex til den efter Reformationen nedrevne St. Peders Kirke, der laa ved Vestergade vest for Tiendeladen. I Kirken selv mærkes Altertavlen, skjænket 1689 af Dr. Niels Jespersen, og Døbefonten af Marmor med et Sølvbækken, skjænket 1728 af Maren Grotum, g. m. Stiftamtmand G. v. Pentz, foruden en stor Mængde Pulpiturer og et smukt Orgel. Taarnet, hvis Spir rager 190' op over Jorden, er ret anseligt. Det blev opført, efter at det gamle var afbrændt ved den store Ildebrand 1663; men ved et Jordskjælv 1759 nedstyrtede de to øverste Kamre, som igjen bleve opsatte 1764

og 1777—80 forsynede med det smukke, gjennembrudte Spir efter Model af det tidligere Raadstuetaarn i Kjøbenhavn.

Frue Kirke, var oprindelig Klosterkirke til det efter Reformationen nedbrudte Vor Frue Nonnekloster og opført i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede. Efter Reformationen var Kirken saa forfalden, at Kristian den tredje 1554 befalede, at den skulde nedbrydes og i dens Sted Helligaandshusets Kirke være Sognekirke, til hvis Istandsættelse Borgerne maatte tage Sten, Tømmer og Bly af Frue Kirke; men hvad der blev tilovers, skulde komme til Slottets Behov. Dog, hermed vare Borgerne ikke

Side 28
fornøjede, og næste Aar tillod Kongen dem at nyde og beholde Frue Kirke til deres rette Sognekirke, mod at de inden Mikkelsdag skulde nedtage Taarnet og lade opsætte stærke og ny Hvælvinger, at Folket kunde staa og høre Guds Ord uden Fare. Taarnet blev dog sat i Stand igjen og 1591 bygget højere; men da det senere var brøstfældigt, blev det 1767 istandsat og forsynet med et højt Spir. Ved Kirken var tidligere flere Gravkapeller, nemlig [1]) det 1612 af Ove Lunge til Odden, Lensmand paa Aalborghus, paa Kirkens nordlige Side byggede, som senere er kommen i Skeelernes Eje, med anselige Epitafier og Stenkister, 2) det af Jens Høegh til Vang mod Nord ved den vestre Ende 1642 opførte og 3) det Skeel'ske, bygget mod Syd, som 1723 gik over til Stiftamtmand G. v. Pentz, der blev begravet der tillige med sin Kone Maren Grotum i to prægtige Marmorkister. Da Kapellet formedelst Brøstfældighed blev nedbrudt 1805, ere disse Marmorkister senere blevne flyttede ind i Kirken. Denne var imidlertid efterhaanden selv bleven saa forfalden, at man 1877 maatte beslutte dens Ombygning, dog med Bibeholdelse af Taanet og det Lungeske Gravkapel, og selv disse ere udvendig skjulte af nyt Murværk og ny Tage. Ombygningen foregik efter Tegning af Arkitekt Gnudtzmann, og den 22de December 1878 kunde Indvielsen af den ny Kirke finde Sted. Denne er opført af røde Sten i romansk Stil og bestaar af et Hovedskib med to Sideskibe, hvorhos Taarnets Spir blev forandret og forhøjet. Hovedindgangen er fra Peder Barkes Gyde gjennem en mærkelig Granitportal, der skriver sig fra den gamle Kirke og hvis Alder uden Tvivl naar op til det

Side 29
tolvte Aarhundrede; den har fritstaaende Søjler, smukke Hoved- og Fodstykker og en ejendommelig Siksakgesims, der er enestaaende i Danmark. Indvendig prydes Kirken af den gamle smukke, udskaarne Egetræs Altertavle, givet 1582 af Lensmand paa Aalborghus Bjørn Andersen til Stenalt, Prædikestolen, skjænket 1581 af daværende Raadmand, senere Borgmester Povl Pop, Døbefonten, skjænket 1619 af Ove Lunge og forsynet med et Dæksel, som ved en nedhængende Kjæde med Modvægt kan hæves i Vejret, og flere Epitafier med Malerier, ikke uden kunsthistorisk Værd, hvilket alt er overført fra den gamle til den ny Kirke. — Til Frue Sogn hører Øen Egholm i Limfjorden, som 1587 skulde have været overdraget nogle Hollændere til Bebyggelse, uden at man dog ser, at det blev til noget.

Hospitals Kirken, se senere under Hospitalet.
St. Jørgens Kirke, en Levning af det uden for Vesterport forhen liggende St. Jørgens Hospital, findes ikke mere som saadan; den eneste Rest, der er tilbage af den, er Ligkapellet paa Almenkirkegaarden. I denne Kirke, som 1748 fik et Taarn med Klokke, holdt Kathedralskolens Disciple i forrige Aarhundrede før deres Afgang til Universitetet en Prædiken, ved hvilken Lejlighed de indsamlede Bidrag til Rejsen og det første Ophold i Kjøbenhavn.
Synagogen blev opført i Aarene 1853—54 efter Tegning af Arkitekt Ette paa østre Side af Brødregyde. Den hebraiske Indskrift over Portalen betyder paa Dansk: »Dette er Porten til Herren; de fromme vandre ind ad den«.
En **Irvingianer-Kirke** er opført for et Par Aar siden i Rantzausgade.

Side 30
Kirkegaarde. 1) I tidligere Tid bleve Ligene almindelig begravede enten i Kirkerne selv eller paa Kirkegaardene omkring Kirkerne inde i Byen; uden for Byen fandtes kun St. Jørgens Kirkegaard, paa hvilken Ligene fra Hasseris og nogle fra Budolfi Sogn bleve begravede. Det var først Hospitalet, der fik sin særegne Kirkegaard uden for Byen, nemlig i Aaret 1795, hvilken stødte umiddelbart op til St. Jørgens Kirkegaards søndre Side. Endelig erhvervede begge Byens Kirker 1804 en Parcel af Klostermarkens Jorder, hvoraf en Del strax indrettedes til Kirkegaard under Navn af Almenkirkegaarden, som blev indviet den 6te Juli 1806 og samme Aar toges i Brug. I Aaret 1808 blev St. Jørgens Kirke nedbrudt eller omdannet til et Ligkapel. Paa Grund af Overfyldning maatte Kirkegaarden udvides, hvilket skete 1819—20 ved at indtage Resten af Parcellen mod Syd, som blev indviet den 5te November 1820, hvorom en Forhøjning omtrent midt paa Kirkegaarden med et derpaa oprejst Stenmonument med Indskriftsminder. Senere ere de forskjellige Kirkegaarde smeltede sammen til et Hele, der ved en regelmæssig Inddeling og smuk Beplantning danner et hyggeligt og venligt Hvilested for de afdøde. Derpaa er Kirkegaarden igjen bleven udvidet 1875 mod Syd og 1882 ved Erhvervelsen og Indtagelsen af et større Stykke mod Vest. Mærkes kan et Mindesmærke, en afbrudt Søjle med Marmorkrans og Indskrift, over 9 ved Lundby og Hedegaardene den 3dje Juli 1864 faldne Soldater. 2) Den mosaiske Kirkegaards første Indretning skriver sig fra Aaret 1810, da et Stykke Jord af Magistraten blev overdraget til Kjøbmand Aron Jacob til Begravelsesplads for

Side 31
ham og Trosfæller. Denne Kirkegaard, som ligger nord for Almenkirkegaarden, hvorfra den skilles ved Hasserisvejen, er senere et Par Gange udvidet, idet der 1840 og 1848 blev kjøbt nogle tilgrænsende Stykker Jord, der bleve lagte dertil.

Klostre. Af Klostre havde Aalborg i Middelalderen 1) Vor Frue Kloster eller Mariekloster, et Frue- eller Nonnekloster, der skal være bygget 1116 og blev forestaaet af en Priorinde og en Prior. 1391

skjænkede Dronning Margrete Egholm Slot i Hellum Herred dertil, og 1447 tillod Kristoffer af Bajern Klosteret at bygge en Teglovn og Tegllade øst for Byen paa dets egen Jord til dets Bygning og bestandige Vedligeholdelse (den nuværende Teglgaard). Efter Reformationen lagde Kristian den tredje Klosterets Gods under Aalborghus, og 1555 skjænkede han det til Byen og dets Kirke til en Sognekirke. Klosteret laa øst og syd for Frue Kirke og blev nedbrudt 1568.
2) **Graabrødreklostret,** et Franciskaner Kloster, der nævnes allerede 1268. Om Klostret i dets Velmagtsdage vides ikke meget; derimod haves nærmere Underretning om dets Nedlæggelse. 1530 bleve Munkene uddrevne. Lensmanden paa Aalborghus, Axel Gjøe, drillede dem paa mange Maader. Først fik han Gvardianen eller Forstanderen Jens Christensen til at indrømme ham Plads til sit Korn i Klosteret; efterhaanden tog han flere af Værelserne ind og begyndte at fratage Munkene deres Levnetsmidler. Engang, medens de vare i Kirke, lod han dem fratage et godt Kvantum Øl, som de nylig havde brygget, og bringe til sin egen Kjælder; af deres Klokke borttog han Knebelen, saa at de ikke kunde

Side 32
ringe til Messe, og endelig kom han med sine Svende og gik med flyvende Fane i Procession om Klosteret og forjog alle Munkene. Ved samme Tider, da Helligaands Kloster var frataget Prioren og Brødrene, bleve de fattige og syge, som deraf vare udjagede, for en Tid indlagte i Graabrødre Kloster. Efter Reformationen er Klostret formodentlig kommet i privates Eje; dets senere Skæbne er ubekjendt, og nu er der ikke mere Spor af det. Det har uden Tvivl ligget i Nærheden af det nuværende Graabrødretorv og Brødregyde, og ved en i Anledning af et Byggeforetagende 1857 stedfunden Udgravning fandtes der betydelige Levninger af gamle Mure og Hvælvinger, som tyde paa, at her engang har ligget et Kloster.

3) Helligaands Hus eller Kloster blev stiftet 1431 ved Gavebrev af Maren Hemmings med hendes Husbond Hemming Billedmesters og hendes Sønner Hr. Hennekes og Klavs's Samtykke, hvortil Borgmestere og Raad føjede en Byens Jord og Grund. Det var en Blanding af Kloster og Hospital, hvor Brødrene og Søstrene plejede de indlagte fattige og syge, hvortil der indkom rigelige Gaver, baade fra Kongerne og private. Kristoffer af Bajern skjænkede saaledes Klosteret Saltum Kirke med Tiender, Kristjern den første 1459 St. Laurentii Kirke med Kapel i Skagen med al kongelig Rente og Rettighed, og Kong Hans gav paa sit Dødsleje i Aalborg 1513 dertil Kronens Hospital St. Jørgens Gaard uden for Vesterport med al Rettighed, Rente og Tilliggelse, hvorom Enkedronning Kristine og den udvalgte Konge Kristjern den anden udstedte Bevidnelsesbrev m. m. Med Aar 1530 begyndte Klosterets uheldige

Side 33
Periode. Efter Frederik den førstes Befaling blev Kirke og Kloster med Magt frataget Brødrene af Axel Gjøe, de fattige udsatte og for en Tid indlagte i Graabrødre Kloster. Prioren Laurids Nielsen blev Aaret efter af Kongen udnævnt til Præst paa Skagen, men fremkom efter Kongens Død 1533

med Klage over, at Kloster og Kirke vare ham fratagne, og Bisperne og Raadet dømte da, at de skulde gjengives ham i forrige Stand, og at de fattige atter skulde optages og have tilbørlig Pleje; men allerede næste Aar, da Byen blev stormet af Johan Rantzau, blev St. Jørgens Gaard ødelagt tillige med anden Overlast, og Prioren Peder Jensen maatte laane 500 Mark Sølv til at løse sin Hals med og indløse de fattiges og Klosterets Boskab, som var bortsolgt af Landsknægtene. 1536 blev dette Kloster ligesom de øvrige ophævet, og det omdannedes nu til et Hospital alene. Til Klosteret hørte en Kirke, som 1452 var under Opførelse; 1554 skulde den have været Sognekirke for Frue Menighed, 1585 stod den endnu, men 1654 var den længst øde; dog allerede 1681 byggedes igjen den nuværende Kirkes Kor. 1554 skjænkede Kongen det østre Stenhus til Kathedralskolen, og 1821 fik Stiftsbibliotheket ved kgl. Resol. sit Lokale her. 1852 fik Hospitalet sin nugjældende Fundats. Hospitalet bestaar af fire sammenbyggede Fløje, hver paa to Etager, med skjønne takkede Gavle, hvortil endnu kommer to i Syd udløbende Fløje, den østre, der tidligere benyttedes af Kathedralskolen, og den vestre, den nuværende Kirkefløj. Under denne er en stor og mærkelig Kjælder, der dannes af tre brede, lige store Skibe eller Gange, som overspændes

Side 34

af nogle og tyve Krydshvælvinger, baarne af lave Piller, hvis Fodstykker til Dels ligge skjulte under en gammel Opfyldning af Jord og Brolægning. Den interessanteste Del af Hospitalet er nederste Stokværk i den søndre Mellemfløj, navnlig den af to smukke Hvælvinger overspændte Forhal og de op til denne stødende Værelser, hvert især ligeledes dækket af to Krydshvælvinger, der bæres af runde Piller. Disse tre Hvælvingsafsnit have vistnok i sin Tid udgjort Klosterets gamle Refektorium eller Spisesal. Denne Del af Hospitalet blev 1878 Gjenstand for en omfattende og grundig Restavration, hvorved den er sat i en smagfuld og seværdig Stand; særlig maa fremhæves Forhallen med de 9 i Muren indsatte Marmortavler, der indeholde en kort Oversigt over Klosterets og Hospitalets Historie.

Fouden de egentlige Klostre laa uden for Vesterport St. Jørgens Hospital eller St. Jørgens Gaard, der var bestemt til at optage spedalske, der ikke turde færdes blandt andre Mennesker og derfor maatte ligge afsides uden for Byen, og til hvilket der var lagt en Del Jordegods. Efter Kong Hans's Død blev, som tidligere omtalt, St. Jørgens Gaard forenet med Helligaands Klosteret, mod at dette forpligtedes til at forsørge de spedalske Folk med Hus, Klæder og Føde, og var fra den Tid af Klosterets Ladegaard, hvorimod Klosteret uden for Byen lod bygge og opsætte Hus og Værelse til de spedalske, som ikke maatte være blandt de andre syge paa den almindelige Sygestue. Af St. Jørgens Hospital var St. Jørgens Kirke, der nu er Ligkapel, en Levning.

Side 35

Slottet, Aalborg gamle Slot, som nævnes i et Forlig af St. Hans Aften 1340 mellem Grev Gerts Arvinger og Hertug Valdemar af Slesvig blandt flere Slotte og Byer, som denne vilde indløse til Valdemar den tredje, som »det Hus til Aalborg med Staden og Fogdi«, og 1368 under Valdemar Atterdags Krig med Holstenerne, som da havde deres Lejr uden for det og formodentlig belejrede

og indtog det, laa bag ved Gammel Mølle, der var Slotsmølle, vest for Aaen omtrent midt i nuværende Rantzaus Gades nordlige Del. Efter at det ved Byens Bestormelse i Grevens Fejde havde lidt en Del, maa det være bleven opgivet, da Kristian den tredje 1539 lod begynde paa Opførelsen af et nyt Slot paa den nordøstlige Side af Byen ved Fjorden. Det gamle Slot er siden gaaet over i privat Besiddelse; thi det ejedes af Didrik Grubbe, Raadmand 1598 og Borgmester 1630, hvis Arvinger solgte det til Dr. Niels Bentzon. Senere er der ved Udgravninger fundet betydelige Levninger af det; saaledes fandtes der i Begyndelsen af dette Aarhundrede paa Stedet, hvor det har staaet, Dynger af Brokker og brændte røde Mursten af kvadratisk Form og betydelig Størrelse, samt hugne Kampsten, hele sammenhængende Murpartier og et af store brændte Murfliser lagt Gulv tillige med tilhugne og afrundede Kampsten som til Stenkugler m. m., ligesom der ogsaa ved Rantzaus Gades Anlæg 1877 og senere i Grunden er fundet betydelige nedrammede Egepæle (se »Nordjyll. Folkeblad« 1877 Nr. 251).

Det ny Slot ud mod Fjorden var oprindelig bygget i en Firkant; men den vestlige Fløj, hvori Amtstuen var, er bleven nedreven henimod Midten

Side 36

af dette Aarhundrede. Slottet var tidligere omgivet af høje Volde med brede og dybe Grave, som Tid efter anden ere opfyldte og ligesom Voldene beplantede. Beplantningen begyndtes 1721 af Stiftamtmand G. v. Pentz, der saaledes har lagt Grunden til de smukke Anlæg, som nu pryde Slottet. Dette selv er en uanselig Bygning, skjønt det har afgivet Bolig tidligere for de kongelige Lensmænd over Aalborghus Len og senere for Stiftamtmændene. 1644 blev Slottet indtaget af de Svenske, men fra Fjorden bombarderet af Borgmester Chr. v. Ginchels Spaniefarer, saa at Fjenden maatte drage bort. Efter Frederik den fjerdes Død synes Slottet at have været bestemt til et Statsfængsel for Kongens anden Dronning Anna Sofie Reventlov, der, som bekjendt, blev forvist til Klavsholm ved Randers. Ligeledes skal det efter Struensees Fald 1772 have været bestemt til Statsfængsel for Dronning Karoline Mathilde, og der blev endog i den Anledning begyndt paa Forandringer ved det; men denne Plan blev opgivet, da hun af Englænderne blev ført til Celle i Hannover, hvor hun døde 3 Aar senere.

Kathedralskolen er stiftet 1554 af Kristian den tredje, som gav den Lokale i en Fløj af det efter Reformationen ophævede Helligaandskloster, hvor Skolen holdtes, indtil den 1848 flyttede hen i sin egen Gaard i Jomfru Ane Gade.

Bispegaarden, lige overfor Budolfi Kirke, er af Kristian den femte kjøbt og skjænket til Embedsbolig for Biskoppen 1684. Den nuværende Bygning er opført 1819—20.

Side 37

Toldbodbygningen paa Pladsen vest for Østeraas Udløb i Fjorden, (i gamle Dage kaldet »Aalborg Hoved«) er opført 1827.

Raadhuset paa Gammel Torv er opført i Aarene 1757—63. Over Hovedindgangen mod Syd, hvis Frontispice er prydet med det danske Vaaben, holdt af to Vildmænd, staar Frederik den femtes Brystbillede med hans Valgsprog: Prudentia et constantia o: Klogskab og Fasthed, og paa Bagsiden

mod Nord Byens Vaaben med Aarstal 1759. I Stueetagen til højre er Borgmesterkontoret og til venstre Kæmnerkontoret. Oven paa til højre er, foruden et mindre Værelse til Udvalgsmøder, Raadhussalen, hvor Byraadet holder sine Møder. Denne Sal er smykket med et Loft, der i ophøjet Arbejde forestiller Salomons Dom, og paa Væggene hænge Portrætter af de danske Konger fra Kristian den første til Nutiden og af enkelte andre bekjendte Personer, som Griffenfeldt og Fr. Turesen, alle uden synderligt Kunstværd; til venstre er en mindre Sal, hvor tidligere Bytinget holdtes, og hvor nu Skifteretten, Ligningskommissionen og enkelte Udvalg holde Møder, og dernæst i to Værelser Arkivet. Dette, der først begynder ved Tiden efter Grevens Fejde, er meget ufuldstændigt og derfor ikke i Stand til at give en sammenhængende Udsigt over Byens Historie. Over Bytingsdøren læstes før dette Vers:
Hvo her indgaar,
ham aaben staar
en Dør til Ret at nyde;
men faar sin Løn
hver Skalkesøn,
som Retten torde bryde.

Side 38
Over en anden Dør stod:
Hvo hid med Koldsmænd*) komme vil
sin Ret at persequere,
maa strax i Retten lave til
de Penge at deponere,
som Fogden ja og Skriveren
at nyde Kongen byder
i Loven og Forordningen
(læs selv, hvordan det lyder),
at de, som efter deres Pligt
Ret skaffe, ej skal klage,
at de for dem for Nummer Nicht
maa have slig Umage.

Ting- og Arresthuset paa Hjørnet af Gabelsgade og Fjordgade er opført 1859—61 efter Tegning af Etatsraad Meldahl af Aalborg By og Amt i Forening, saaledes at ⅔ af de 42,000 Rdlr., Bygningen kostede, udrededes af Byen, ⅓ af Amtet. Hovedfløjen vender ud til Gabelsgade, og fra dens Midte udgaar Fængselsafdelingen lodret mod Syd. Facaden er opmuret af gule Sten med en Afstribning af graa Sten og er over Hovedindgangen prydet med en Justitia, Retfærdighedens Gudinde, og derover Aalborg Bys Vaaben (skjønt med fremmedartede Omgivelser). Fra Vestibulen fører en Hovedtrappe til venstre op til første Sal, hvor der findes Forhørs- og Tingstuer, Dommerværelse og Arkiv, medens

der ligefor Hovedindgangen er Opgang til Fængselsafdelingen, der bestaar af en Midthalle med Arrester paa begge Sider baade i Stueetagen og ovenpaa. Om det gamle Tinghus, der ligesom Raadhuset
*) o: Kaldsmænd eller Stævningsmænd.

Side 39
laa paa Gammel Torv, men udgjorde en særegen Bygning, have vi ikke mange Efterretninger; dog læse vi, at det henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede var i en saa maadelig Forfatning, at der 1687 udgik et kgl. Maj.s Brev til Magistraten, at »saasom Bytinget skal holdes under et gammelt aabent Fjæleskur, hvor Rettens Betjener og Parterne i Regn og Sne sig ikke skal kunne skjule, og Tingbogen med andre Dokumenter uden Skade og Fordærv forvares, da er Vor allernaadigste Vilje og Befaling, at I den Anordning gjøre, at Tinghuset paa Byens Bekostning strax vorder repareret.«
Hovedvagten paa Nytorv er opført 1805 paa opfyldt Grund af de gamle Slotsgrave, hvor før Indkjørselen til Slotsgaarden var. Den bærer Indskriften: Pro rege, lege et Marte o: For Kongen, Loven og Krigen. I den nederste Etage er to Vagtstuer, Forhørsværelse og Arrester, i den øverste Undervisningslokaler.
Borgerskolen bestaar af to Afdelinger, Friskolen og Betalingsskolen. Friskolen havde før sit Lokale dels paa Algaden i det til Kommunen af Borgmester H. Grotum 1738 skjænkede og 1845 ombyggede Skolehus, dels i Skolen paa Frue Kirkeplads, som 1766 blev kjøbt af Frue Kirke, medens Betalingsskolen holdtes i den Fløj af Hospitalet, der tidligere benyttedes af Latinskolen. Da disse Lokaler i Tidens Løb viste sig for smaa og uhensigtsmæssige, lod Kommunen 1879 med en Udgift af 280,000 Kr. foruden Grunden efter Tegning af Arkitekt Weber opføre ny storartede og tidssvarende Skolebygninger i Danmarksgade, hvor begge Afdelinger have særskilt Skolebygning, men fælles

Side 40
Gymnastikhus, hvortil kommer en Bygning med Bolig til begge Overlærerne, et Par andre Lærere og Pedellerne. Da de ny Lokaler vare tagne i Brug, solgtes Skolebygningen paa Frue Plads til Nedbrydning, hvorimod »Grotums Skole« bevaredes for Kommunen, og da Tilgangen til Borgerskolen i de senere Aar er stegen betydelig, er den nu taget i Brug til Haandgjerningsskole.
Sygehuse. I Aalborg findes to Sygehuse, et civilt og et militært. Allerede tidligere havde Aalborg By og Amt i Forening et saakaldt civilt Sygehus, indrettet 1817, ombygget 1851, der laa paa Søndergade; men da det længe langtfra havde været tidssvarende, begyndtes 1879 Opførelsen af et nyt efter Tegning af Arkitekt Hans J. Holm paa Vesterladegaards Grund, der var bleven kjøbt til dette Øjemed, og 1881 toges det ny Sygehus i Brug, der medførte en Bekostning af omtrent 190,000 Kr., men ogsaa i alle Henseender tilfredsstiller Tidens Fordringer. — Det militære Sygehus ligger ved Gugvejen og er opført 1856 af Kommunen for 22,000 Rdlr.
Vandværket blev anlagt ved Blegkilde 1853 —54 med en Bekostning af 74,000 Rdlr. for ved Hjælp af en Dampmaskine at lede Vandet gjennem Rør ind i Byen, hvor det kan drives op i de øverste

Etager af hvert Hus. Det har senere undergaaet forskjellige Forbedringer og Udvidelser og er i Stand til altid at levere tilstrækkeligt og fortrinligt Vand saavel til Husholdnings- som til Næringsbrug, saa det maa siges at høre til et af de største Goder for Byen.

Side 41

Exercerpladsen, der ligger bag ved det militære Anlæg, indbefatter et Areal af 32 Tdr. Land med 1½ Td. Hartkorn og er bortlejet til Militæret. Den lille Exercerplads mellem Kattevad og Nyhavnsgade er anlagt paa en Eng, som Kommunen kjøbte 1797 til dette Brug af Generalmajor A. L. Moltke.

Havnen. Aalborg havde oprindelig ingen egentlig Havn, men kun en aaben Red i Limfjorden. Først indrettedes vest for »Snorren« en Havn (Kaasen), hvor Byens egne Skibe kunde ligge om Vinteren, hvorimod fremmede Skibe henvistes til den saakaldte Kattesunds Havn, der dog kun dannedes af en Bøjning af Fjorden, som nogenlunde beskyttede mod Isdrift om Foraaret. Pladsen fra Kaasen til Østeraa forsynedes først med Bolværker, som Magistraten, hvem Akcisen blev tillagt, ifølge Forlig med Borgerskabet 1725 skulde vedligeholde foruden at svare 20 Rdlr. aarlig til de fattige; denne Vedligeholdelse overgik 1801 til Havnekassen mod en aarlig Erstatning af 50 Rdlr. af Magistraten. Senere opfyldtes Pladsen ud for Slottet og forsynedes med Bulværker; den der anlagte lille Fiskehavn er i Aar bleven opfyldt, og Fiskehandelen forlagt til hen bag ved »Snorren«. Anlæggelsen af Nyhavn paabegyndtes 1814 og fuldendtes omtrent 1820; endelig blev 1869 Teglgaardshavn udgravet og taget i Brug.

Gasværket paa Nyhavns Grund, indhegnet af et Stakit og en indvendig Krans af Poppeltræer, er bygget i Følge Kontrakt af 14de Januar 1853 mellem den daværende Kommunalbestyrelse og Selskabet »Det danske Gaskompagni« for sidstnævntes

Side 42

Regning og blev taget i Brug den 24de December 1854. Det er saaledes egentlig en privat Anstalt, men besørger den offentlige Belysning i Byens Gader m. m.

Stiftsbibliotheket. Aalborg Stifts og Amts offentlige Bibliothek er dannet 1818 efter udgaaet Indbydelse fra Stiftamtmand F. Moltke, Biskop Jansen, Borgmester Hornsyld og Rektor Tauber paa Grundlag af Resterne af en ældre Bogsamling, som Biskop Thestrup 1718 lod bringe fra Budolfi Kirke, hvor den opbevaredes »i et fugtigt Kammer bag Alteret og i over 200 Aar havde tjent til Føde for Mus og Møl«, til Hospitalsbygningen, hvor det 1821 fik sit Lokale ved kgl. Resol. En fast aarlig Indtægt sikredes Bibliotheket ved kgl. Reskripter af 4de Avgust 1819 og 28de Maj 1834, hvorved Præsterne i Aalborg Stift og Amt forpligtedes til at svare en fast aarlig Afgift til det efter deres Kalds Størrelse. Over den temmelig betydelige Bogsamling forfattedes et Katalog 1865 af Pastor W. Boethe. I Udlaansværelset er ophængt et Portræt af Stiftamtmand Moltke.

Fattiggaarden i Skolegade bestod oprindelig af 1) en Gaard i Skolegade, kjøbt 1709, 2) en Haveplads syd derfor, ligeledes kjøbt 1709, 3) to Lejevaaninger i Skolegaden med Haver, skjænkede til Fattiggaarden 1711 af Kammerraad J. Vissings Enke, 4) tre Lejevaaninger i Skolegaden, kjøbte

1720, og 5) to smaa Stykker Havejord, kjøbte 1726, men er senere betydelig udvidet og ombygget, sidst 1850—51. Under Fattigvæsenet sorterer endvidere 1) Jens Bangs Stiftelse, som blev bygget 1637 af Kjøbmand Jens Bang og Hustru Maren Jørgensdatter

Side 43

og efter at være ombygget 1778 undergik en Hovedreparation 1841, og 2) Trøstens Bolig, der tilhører det Schünemannske Legat, stiftet 1852 af Vinhandler J. P. Schünemann.

Børne-Asylet, stiftet den 5te Juni 1847 med det Formaal at antage sig mindre Børn fra 3—7 Aar gamle af fattige Forældre og skaffe dem fornødent Tilsyn og passende Beskjæftigelse i den Tid af Dagen, da Forældrene ved Arbejde holdes borte fra Hjemmet og altsaa maa overlade Børnene til dem selv. Siden Januar 1849 er dermed forbunden en Haandgjerningsskole, hvor Pigebørnene fra 7 Aars Alderen undervises i at sy, karte, spinde, vinde og anden nyttig Haandgjerning. Asylet ejer siden 1851 sin egen Gaard, der i Aar er bleven ombygget og betydelig udvidet.

Børnehjemmet er grundlagt ved Gaver, væsentligst ved Godsejer C. Bruuns og Hustru Cecilias Dotation af 20,000 Kr., og indviet og taget i Brug den 1ste Maj 1878 til Hjem for forladte og hjælpeløse Børn af Kvindekjønnet. Bygningen er opført i den Jens Bangs Stiftelse tidligere tilhørende Have, der var tillagt Kapellanen ved Budolfi Kirke, men 1877 blev erhvervet af Kommunen og skjænket til dette Brug.

Museumsbygningen paa Algade er ved Bidrag fra Amtet, Kommunen, Staten, Sparekassen og ved privates Gaver opført efter Plan af Arkitekt Weber og taget i Brug 1879; dog er kun de ⅗ færdige, og Bygningen skal fortsættes mod Øst, naar Midlerne tillade det. Det er en toetages Bygning i Renaissancestil med et smukt Midtparti, prydet for neden med doriske og for oven med

Side 44

joniske Søjler. Den rummelige Forhal er bestemt til Billedhuggerarbejde; af den nederste Etages fire Rum ere de to ligeledes bestemte til Billedhuggerarbejde, de to til Malerier, medens af anden Etages fem Lokaler to ere bestemte til det historiske Museum, tre til Malerier. Museet ejer endnu kun faa Malerier, men har en ganske rig Samling af Billedhuggerarbejder. — Det historiske Museum er stiftet i Maj 1863 for at vække og bevare Sansen for Oldsagers og historiske Minders Opbevaring.

Den tekniske Skole har udviklet sig af den 1805 oprettede Søndagsskole, som et Par Aar senere sammensmeltede med en lignende Privatskole. Det gik i Tidens Løb op og ned med Skolen, som dog 1870 kunde kjøbe en Gaard ved Østeraa, der blev indrettet og udstyret til sin ny Bestemmelse at tjene til Lokale for en udvidet Undervisning for Elever over 14 Aar i Skrivning, Regning og navnlig Tegning. Tilgangen blev nu saa stor, at Lokalet blev for lille, og i Aar er der med Statens Understøttelse opført en ny smuk Bygning til Skolen i Danmarksgade.

VI.
Private Indretninger og Bygninger.

Haandværkerforeningen, stiftet 1848, har sit Lokale i en dertil 1866 kjøbt og ombygget Ejendom paa Hjørnet af Østeraagade og Stranden. Denne Gaard hørte tidligere ved sin Størrelse og Bygningsmaade til de ejendommeligste i Byen, og særlig maa fremhæves to Værelser, der fandtes i første Etage i den nordlige Fløj ud til Fjorden,

Side 45

nemlig en større Sal, hvis Vægge vare beklædte med kunstig udskaarne, sammenføjede Træplader, og hvis Gulv var et sjælden smukt Parketgulv, og især Hjørnestuen ved Siden af ud til Østeraa, som ved sit rigt udskaarne Træværk baade paa Vægge og Loft vakte Beundring og Forbavselse over den Kunstflid og Dygtighed og de betydelige Omkostninger, hvorom dette Arbejde aflagde Vidnesbyrd. Størstedelen heraf blev ved Gaardens Ombygning bevaret og anvendt til dermed at dekorere en Stue, »Antikværelset«, i den ny Bygning. Den kunstfærdige Dør bærer Aarstallet 1620, der angiver Tiden, da Bygningen blev opført af daværende Raadmand, senere Borgmester Lavrids Hansen Skriver.
Diskontobanken, stiftet 1854, har nu sit Lokale paa det Sted paa Gammel Torv, hvor før den saakaldte Kong Hans's Gaard laa. Dette var en toetages grundmuret Gaard, hvis søndre, med Blindinger og Takker prydede Gavl vendte mod Budolfi Kirke, og hvor et ikke helt ugrundet Sagn lod Kong Hans have udaandet, da han 1513 var kommen syg til Aalborg fra Viborg efter sit uheldige Ridt fra Ribe. Man vilde endog paavise det Værelse, hvor Kongen skulde være død, idet man har henpeget paa en i Sten udhugget Kaminramme, som skal have prydet Kongens Sygeværelse; men denne Ramme kan bevislig henføres til en langt senere Tid. I Aaret 1668 skjødede nemlig Borgmester og Apotheker Daniel Calou Gaarden til sin Svigersøn Tolder Lucas Hansen, gift med hans Datter Cathrine, og da der i to Vaabenskjolde øverst til højre og til venstre i Rammen læstes Bogstaverne LHS (Lucas Hansen) og CC (Cathrine

Side 46

Calou), er dermed Tiden for dens Opsættelse omtrent givet. Uden for Hovedfacaden stod tidligere to store, flade Sten, som nu ere flyttede om paa den sydlige Side og ere fredede Mindesmærker, der i Munkeskrift indeholde en paa gamle Kirkeklokker almindelig Paaskrift, der paa Latin lyder saaledes:
1) O REX GLORE XPE VENI CVM PACE.
2) ANNO MVCXXI IHS MARIA ANNA.
o: O, du Ærens Drot, Kristus, kom med Fred.
Aar 1521. Jesus Maria Anna. — Denne gamle Gaard blev nedreven for at give Plads for Bankens ny Gaard, der blev opført 1873 —74 af røde Mursten med Stenindfatninger om Døre og Vinduer samt Prydelser af hugne Granitkvadre efter Tegning af Etatsraad J. D. Herholdt. Over den nordre Indgangsdør er Byens Vaaben, som det findes bevaret i Aftryk i Lak fra 1732—71.

Aalborg Bys og Omegns Sparekasse, oprettet 1824, har ligeledes 1873—74 bygget sig et nyt Lokale, der er opført efter italienske Forbilleder af Arkitekt V. Klein paa en Plads, hvor der ogsaa

før fandtes en af Aalborgs gamle mærkelige Bygninger med en udvendig Svalegang. Til denne Bygning knytter Sagnet Beretningen om Kristian den fjerdes Datterdatter, den berygtede Sofie Amalie Lindenov, gift med Klavs Olufsen Daa til Borreby og Lindenborg, hvem hun lod rydde af Vejen 1668, efter Traditionen, ved »det røde Led«, Indkjørselen til Lindenborg Hovmark paa Vejen fra Blendstrup, da de kom kjørende fra Kirke. Selv døde hun 1688 under frygtelige Lidelser og Samvittighedsnag i Aalborg, hvorhen hun var bleven bragt for at søge Lægehjælp; hun skal have lidt saa meget, at hun

Side 47

ikke kunde føres til Aalborg paa anden Maade end i et Lagen, der var spændt mellem fire Heste; men selv denne Bevægelse var saa smertefuld, at en skingrende Musik fulgte med for at overdøve hendes Skrig, at Hestene ikke skulde blive sky. — Sparekassen stiftede 1857 en »Fribolig for Enker og ugifte Fruentimmer af den højere Middelstand«, som ligger paa Østerbro og indbefatter 8 Lejligheder.

Foruden disse to Pengeinstituter have ogsaa Nationalbanken og den danske Landmandsbank Filialer i Aalborg.

Kompagnihuset paa det sydlige Hjørne af Østeraagade og Bispensgade ejes af Handelsforeningen som gjennem flere Forandringer i Tidernes Løb har udviklet sig af det 1431 af Borgmester Peder Ilfarsen stiftede Kjøbmandsgilde „Guds Legems Lav" eller „Papegøjegildet", hvilket Navn den 5te Maj 1651 blev forandret til Kompagnie, hvoraf Gaardens nuværende Navn. Efter nogen Afbrydelse fornyedes Kompagniet den 2den November 1680, og den 24de Marts 1750 konfirmeredes »Laugs-Articler for Kjøbmændene i Aalborg« ; dette ny »Kjøbmandslav« bestod til 1863, da »Handelsforeningen« fremgik deraf, hvis nugjældende Vedtægter ere af 17de April 1872 og fik kgl. Stadfæstelse 8de Juli 1873. — I Kompagnihuset har ogsaa Klubben Enigheden, stiftet 1801, sit Lokale; desuden har Klubben 1834 erhvervet og opført et Sommerlokale, Enighedslund, uden for Vesterport.

Jens Bangs Stenhus ved Østeraa, opført 1623—24, indrettet til Apothek 1670, er en i sit Slags enestaaende Pragtbygning i Renaissancestil, rigt udstyret med Sandstensprydelser om Dør og

Side 48

Vinduer; den har tre Facadegavle mod Øst og en Endegavl mod Nord, hvorimod den søndre Gavl des værre er nedbrudt. Bekjendt er Sagnet om, hvorledes Jens Bang til sidst forarmedes og tillige med sin Hustru Maren Jørgensdatter døde i det af dem selv opførte Fattighus uden for Vesterport; men det er i den seneste Tid oplyst, at dette Sagn kun for saa vidt er sandt, som det vel gik svært tilbage for Jens Bang, men han dog ved sin Død 1644 var sin egen Mand og hans Kone endog døde i hans fulde Velmagtsdage 1639.

Endnu kan mærkes Huset paa det nordøstre Hjørne af Torvegade og Brødregyde, der fremviser en kunstig udskaaren Egetræs Dørkarm, hvis Sidestolper fremstille fantastiske Blomsterornamenter, der baade opad og nedefter udgaa fra et Par Karrikaturansigter med Narrehætte paa, medens

Overstykket bestaar af en aflang Firkant, i hvis Midtdel der findes en Skriftplade med følgende Indskrift :

DEN HELLIGE TREFOLDIGHED TIL ERE
DETTE HVS BØGGED MONE VERE.
GVD VNDE OS HER VDI VERDEN AT
BØGE SA,
AT VI EFTER DENE DØD KVNDE
HEMERIGES GLEDE FA.

Indskriften er fortløbende og ikke inddelt i Linier efter Verset. To nøgne Vildmænd i oprejst Stilling holde paa Skriftpladen med den ene Haand, medens han til venstre med den anden Haand holder et Slags Vaabenskjold, hvori Gudfader er udskaaren siddende paa en Trone med den korsfæstede Kristus i Skjødet, og han til højre holder et andet Skjold, hvori Bygherrens Bomærke og derunder Aarstallet

Side 49
1571. Bomærket, der er det samme, som findes paa Frue Kirkes smukt udskaarne Prædikestol, viser os, at Bygningen er opført af daværende Raadmand, senere Borgmester Povl Pop.
Desuden bære en Del andre Bygninger omkring i Byen gamle Indskrifter paa Bjælker og Stolper, om end deres Antal efterhaanden svinder.
For det ejendommelige Navns Skyld fremhæves endnu ved Stranden Beværtningsstedet „Snorren". Det hed oprindelig Koghuset, da det var opbygt ved Stranden, for at Skibsfolkene deri kunde koge deres Mad, da ingen for Brandfarens Skyld maatte have Ild om Bord i Skibene, og blev solgt af Magistraten 1669; senere antog det, uvist af hvad Grund, Navnet Snoren eller Snorren.
Af andre Bygninger kan nævnes Frimurerlogen (»Cimbria«) i Slotsgade, gjenopført 1868 efter en Ildebrand, Bombebøssen (»Frederiks Sømandsbolig«) stiftet 1827, hvor Navigationsskolen har sit Lokale, det grundmurede Hus ved Østeraa fra 1616 med udhuggede Figurer paa Gavlsiden, der vender ud mod Gaden, og det ny Theater i Jærnbanegaden, ombygget og paa ny indrettet i Aar.

VII.

Befolkningens Tilvæxt siden den første Folketælling 1769 ses af følgende Angivelse: 1769 var her 4776 Indb., 1801 5579, 1845 7477, 1850 7745, 1855 9102, 1860 10,069, 1870 11,721 og 1880 14,152.
Byen, til hvilken der hører Markjorder af omtrent 1000 Tdr. Land med c. 70 Tdr. Hartkorn, har sit vigtigste Erhverv af Handel, Søfart, Haandværk

Side 50

og Industri. De vigtigste Varer, der udføres, ere Korn, Heste, Hornkvæg, Faar og Svin, Uld, Huder, Skind, Smør og Ost, hvoraf en stor Del gaar til England, med hvilket Land Aalborg staar i direkte Dampskibsforbindelse med Dampskibe, der have hjemme her. Af Indførselsartikler maa især fremhæves Stenkul, Tømmer, Jærn, Kolonialvarer, Vin, Tobak, Salt, Manufakturvarer m. m.
Af industrielle Anlæg mærkes Brændevinsbrænderier, Tobaksfabrikker, Træskærerier, Dampmøller, Mineralvandsfabrikker, Sæbefabrikker, Ølbryggerier, Teglbrænderier, Dampfarverier, 1 Glasværk, 1 Jærnstøberi og Maskinværksted, 1 Klædefabrik (Kjærs Mølle), 1 Saltraffinaderi, m. m,
Aalborg er Sæde for Stiftamtmanden og Biskoppen over Aalborg Stift, Garnisonssted for 9de, 11te og 30te Linie-Infanteri-Batailloner og 40de Forstærkningsbataillon og udgjør 5te Udskrivningskreds's 421de Lægd. Byen har sin egen Hospitals- og Stadslæge, en Sygehuslæge, ligesom ogsaa Fysikus for Aalborg og Hjørring Amter bor her, og her findes 2 Apotheker; Aalborg er Valgsted for Amtets 2den Folketings Valgkreds.
De kommunale Anliggender styres af et Byraad paa 19 af Byens Borgere valgte Medlemmer med en af Kongen udnævnt Borgmester som Formand. Til Besørgelsen af de forskjellige Hverv har Byraadet delt sig i forskjellige Udvalg, nemlig for Havnevæsenet, (Havnen har dog selvstændigt Pengevæsen), Kasse- og Regnskabsvæsenet, Fattigvæsenet, Skolevæsenet, Brolægningsvæsenet, Vandvæsenet, for Kommunens Bygninger og Ejendomme, Mark- og Vejvæsenet, Pontonbroen (med selvstændigt Pengevæsen) og

Side 51
Lystanlægene, hvortil kommer Brandkommissionen, Skolekommissionen, Bygningskommissionen, Sundhedskommissionen, Indkvarteringskommissionen, Ligningskommissionen, Bestyrelsen for de fattiges Kasse, Styrelsen for Aalborg Amts og Bys Sygehus, Inspektionerne for Ting- og Arresthuset, Budolfi og Frue Kirker, Almenkirkegaarden m. m. Borgmesteren udgjør Magistraten og har tillige Sæde i Skifteretten; Politivæsenet styres af en af Kongen udnævnt Politimester eller Byfoged, der tillige er Underdommer i alle Retssager og Medlem af Skifteretten.

Trykfejl:
S. 2 L. 4 fra neden Klokketøber læs Klokkestøber.
— 17 — 5 — oven Aleburgh læs Aleburugh.
— 28 — 11 — neden Taanet læs Taarnet.
— 30 — 13 — — Indskriftsminder læs Indskrift minder.
— 34 — 16 — — Fouden læs Foruden.
— 35 — 10 og 7 fra neden Kampsten læs Kampesten.
Unummereret annonceside
I Bogladerne faaes: Orienteringskort over Aalborg Kjøbstad og nærmeste Omegn, udarbejdet og tegnet af Krag, Stabssergent.